

Πέλκα

ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΛΕΙΨΙΣΤΙΝΟΥ

ΚΑΣΤΡΑ ΚΑΙ ΜΟΝΟΛΙΘΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

“...Και η προσωπική μου εμπειρία μου δείχνει πως το πράγμα αυτό που με βοήθησε περισσότερο από κάθε άλλο, δεν ήταν οι αφηρημένοι στοχασμοί ενός διανοούμενου, αλλά η πίστη και η προσήλωσή μου σ’ έναν κόσμο ζωντανών και περασμένων ανθρώπων· στα έργα τους, στις φωνές τους, στο ρυθμό τους, στη δροσιά τους. Αυτός ο κόσμος, όλος μαζί, μου έδωσε το συναίσθημα πως δεν είμαι αδέσποτη μονάδα, ένα άχερο στ’ αλώνι. Μου έδωσε τη δύναμη να κρατηθώ ανάμεσα στους χαλασμούς που ήταν της μοίρας μου να ιδώ. Κι ακόμη, μ’ έκανε να νιώσω, όταν ξαναείδα το χώμα που με γέννησε, πως ο άνθρωπος έχει ρίζες, και όταν τις κόψουν πονεί, βιολογικά, όπως όταν τον ακρωτηριάσουν. Και όλα τούτα θα μπορούσα να τα ονομάσω με τη λέξη παράδοση, που την ακούμε κάποτε ψυχρά και μας φαίνεται υπόδικη. Δε γυρεύω μήτε το σταμάτημα, μήτε το γύρισμα προς τα πίσω· γυρεύω το νου, την ευαισθησία και το κουράγιο των ανθρώπων που προχωρούν εμπρός...”

Γ. Σεφέρης

ISBN: 978-960-93-5963-4

© 2014 ΘΕΟΔΩΡΑ ΛΕΙΨΙΣΤΙΝΟΥ
e-mail: th.leipsistinou@gmail.com

ΚΕΙΜΕΝΑ & ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ
Θεοδώρα Λειψιστινού

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ/ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ
graficbox / Σπύρος Τσιλιγεριδης

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Εκδόσεις Ζήτη • www.ziti.gr

ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ Η ΑΝΑΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ, Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΟΛΙΚΗ, ΜΕΡΙΚΗ
Ή ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ, Ή Η ΑΠΟΔΟΣΗ ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΦΡΑΣΗ Ή ΔΙΑΣΚΕΥΗ
ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΜΕ ΟΠΟΙΟΝΔΗΠΟΤΕ ΤΡΟΠΟ,
ΜΗΧΑΝΙΚΟ, ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ, ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΟ, ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΗΣ Ή ΑΛΛΟ,
ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΓΡΑΠΤΗ ΑΔΕΙΑ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ.

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ	11
ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ - Ιστορία	
1. Γεωγραφία της Πέλλας	13
2. Κάστρα της Άνω Μακεδονίας - Τα οχυρά της Πέλλας	16
3. Το οχυρωματικό συγκρότημα Πέλεκον	21
4. (Το) Πέλεκον, (Τά) Πέλεκα, (Η) Πέλλα	28
5. Η σημασία της ύπαρξης του οχυρού Πέλεκον	30
6. Χρονολόγηση των οχυρών της Άνω Μακεδονίας	36
7. Παρόχθιοι οικισμοί του Μύριχου	41
Α. Αρχαιότητα	41
Β. Βυζαντινή περίοδος	47
Γ. Τουρκοκρατία	48
Δ. Απελευθερωτικά κινήματα	53
Ε. Διαμόρφωση νέων οικισμών και συνόρων	56
Στ. Ο Σινιάτσικος	60
Ζ. Μακεδονικός αγώνας	68
ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ - Θρύλοι-Μύθοι-Ιστορία	
1. Θέσεις του χωριού Πέλλα	71
2. Περιάροση: Ο μαγικός κύκλος	75
3. Μέσα περιάροσης - Συμβολισμός	76
4. Χάραξη του οικισμού Πέλλα	79
5. Δύο τρανές πέτρες Τισσιράγκουνις	85
6. Ταφικό Μεγαλιθικό Μνημείο	86
7. Ο Πέλλας και το στοίχειωμά του	88
8. Χρονολόγηση περιάροσης	92
9. Σταύρωση και περιάροση στην Πέλλα	94
10. Σταύρωμα, ορόσημο με θεϊκή δύναμη	97
11. Ο σταυρός ως σύμβολο ή ως ιερό σημείο	99
Δύο διηγήσεις	102

περιεχόμενα

ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ - Μοναστήρια, Εικονοστάσια, Εξωκλήσια

A. Αγία Παρασκευή

1. Το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής Δοβαμιστίου ή Φλαμουριάς 109
2. Ο χρόνος ίδρυσης του μοναστηριού της Αγίας Παρασκευής 112
3. Επιγραφές και τεκμήρια από το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής 120
4. Η εκκλησία - Καθολικό του μοναστηριού της Αγίας Παρασκευής 129
- B. Το μοναστήρι της Αγίας Τριάδας 131

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ - Νεότερα μνημεία και λαϊκή τέχνη

1. Το γεφύρι της Πέλλας 135
2. Ντόπιοι λαϊκοί ζωγράφοι του 18ου και 19ου αιώνα 139
  - α. Παναγιώτης Μουστακλής του Κωνσταντίνου 144
  - β. Παπαφωτίου Φώτιος 147
3. Η οικιστική παράδοση 151
4. Η καθημερινή ζωή στην Πέλλα 154
  - α. Επιδημίες 154
    - α1. Αντιμετώπιση ασθενειών-επιδημιών 154
    - β. Καλλιέργειες 157
    - γ. Εύφορες περιοχές 158
    - γ1. Χαρακτηριστικές τοποθεσίες του χωριού 159
    - δ. Κτηνοτροφία 160
    - ε. Πως διασκέδαζαν οι παλαιοί της παρά τον Αλιάκμονα χώρας 161

Επιλογικά 167

Βιβλιογραφία 175

Σινιάτσικο

Μαγούλα

Μύριχος

Η ιστορία της Πέλλκας

Ερειπωμένοι οικισμοί

Μάρτυρες του παρελθόντος

Αναζητούν εναγωνίως τη συνδρομή της ιστορικής γνώσης

Οχυρά τείχη

Στο έλεος της αδιαφορίας των ανθρώπων

Στην τελευταία μάχη επιβίωσης

Τη δυνατότητα επαφής με το σήμερα

Μονολιθικά μνημεία

Αφημένα στο έλεος του χρόνου

Ριζός

Σαΐτα

Άγ. Γεώργιος

Πελεκάνος

Αντί προλόγου

Παραδοσιακός πολιτισμός και ιστορία

Προσπάθησα να μελετήσω τον παραδοσιακό πολιτισμό και την ιστορία της Πέλλας, στηριζόμενη σε καθιερωμένα ιστορικά τεκμήρια, στα σωζόμενα αντικείμενα και στις τοπικές αφηγήσεις.

Η αξία της μαρτυρίας των λειψάνων του παρελθόντος εξαρτάται από τη δυνατότητα του επακριβούς χρονολογικού και γεωγραφικού προσδιορισμού της αρχικής τους προέλευσης. Τα απομεινάρια αυτά, παρά τον αποσπασματικό τους χαρακτήρα, αποτελούν χειροπιαστά μνημεία του καιρού τους.

Απαιτείται βέβαια προσεκτική αναγωγή τους σε προγενέστερες ιστορικές περιόδους, όπου τα τεκμήρια μας είναι εξαιρετικά σπάνια.

Στην περίπτωση της Πέλλας, ο εντοπισμός αυτών των σωζόμενων μνημείων καθώς και των μαρτυριών από μελετητές της περιοχής Ανασελίτσας προϋποθέτει το συνυπολογισμό παραγόντων που επηρεάζουν αναμφισβήτητα την πολιτισμική εξέλιξη και υπογραμμίζουν τη διατήρηση μακραίωνων παραδόσεων.

Για μένα, η οργάνωση του υλικού αυτού ήταν ένα ταξίδι που είχε τη γοητεία της επιστροφής στο χθες και στο προχθές της ιστορίας του χωριού μου. Ήταν ένα ταξίδι που αναζητά συνοδοιπόρους για τη συνέχισή του.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΙΑΚΜΟΝΑ ΧΩΡΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΚΟΖΑΝΗΣ ΚΑΙ ΤΣΟΥΛΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

1. Γεωγραφία της Πέλκας

Το χωριό Πέλκα είναι χτισμένο στους πρόποδες ενός λόφου που μοιάζει με κώνο. Το όνομά του το έχει πάρει από την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου που είναι χτισμένη στην κορυφή του, εκεί που δεσπόζει το Κάστρο. Το χωριό αγναντεύει σε πεδιάδα που από αρχαιοτάτων χρόνων ονομάζεται “Η πεδιάδα της Πέλκας”, που είναι μέρος της επαρχίας Ανασελίτσης (της σημερινής επαρχίας Βοΐου) και αποτελούσε τμήμα της αρχαίας Ελίμειας στην Άνω Μακεδονία/Δυτική Μακεδονία.

Την πεδιάδα της Πέλκας διαρρέει στα ανατολικά ο παραπόταμος του Αλιάκμονα Μύριχος, που πηγάζει από την ορεινή λεκάνη της Βλάστης και πιο συγκεκριμένα από το βουνό Μορίκι, βορειοδυτικά της Βλάστης με υψόμετρο 1.650 μ. Ο Μύριχος διέρχεται την κλεισούρα Σισανίου και Πέλκας και πιο κάτω, μετά τη Βίλιανη, ενώνεται με το κύριο ρεύμα του ποταμού Αλιάκμονα.

Το ποτάμι αποκαλείται ακόμη “Σιανιώτικο ποτάμι” καθώς διέρχεται το Σισάνι, αλλά και “Πελκιώτικο” όταν πλέον μπει στους μπαχτσιέδες της Πέλκας, για να συνεχίσει την πορεία του και να χυθεί στο Λιαφιστινό ή πτου Λιαφίστι, άγνωστο όνομα του Αλιάκμονα για τον πολύ κόσμο. Μύριχο το ονόμασαν το ποτάμι, σύμφωνα με τον ιστορικό Αντώνη Κεραμόπουλο, κάποιοι λόγιοι ντόπιοι από το βουνό Μορίκι απ’ όπου πηγάζει. Το ποτάμι Μορίκι (Μορίκι) έγινε Μορίχουβου ή Μεριχουβου με την προσθήκη της κατάληξης –οβο και κατέληξε Μύριχος. Μύριχος

και Μορίκι πιθανόν από τη μυρίκη, ένα είδος δένδρου που φύεται σε όχθες ποταμών ή σε ελώδεις τόπους μαζί με τις ιτιές και φτέρες, που το χρησιμοποιούσαν για να κατασκευάζουν πορτοπαράθυρα. Το είδος αυτό δένδρου συναντάμε στην Ιλιάδα: “Πτελέαι τε και ιτέαι ή δε μυρίκαι” (Ιλιάδα Φ, 350). Στη Μακεδονία πολλά ονόματα περιοχών και μυθικών ηρώων έχουν την προέλευσή τους από το φυτικό βασίλειο, όπως και ο τόπος Ελιμεία, ονομασία που προέρχεται από το φυτό Έλ(υ)μο, ένα είδος κέγχρου, που από την αρχαιότητα καλλιεργούσαν ευρέως στην περιοχή του Αλιάκμονα ποταμού και το χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι ως τροφή για τα ζώα αλλά πολλές φορές και για τους ίδιους.

Στο Μύριχο καταλήγουν και τα νερά του όρους Σ(ι)νιάτσικο, με υψόμετρο 2.068 μ. Το Σινιάτσικο οι Τούρκοι το έλεγαν “Καρλί δαγ”, χιονισμένο δηλαδή βουνό. Στο λεξικό Φαγκότσι υπάρχει ο τύπος “Σνέζνεκ” που σημαίνει χιονοσκεπές βουνό, ενώ όταν συννεφιάζει προμηνύει βροχή. Ο ιστορικός Κ. Α. Χασιώτης αναφέρει τον τύπο Σνίτσινικ, ενώ ο περιηγητής Rouqueville στο βιβλίο του “Voyage de la Grece”, Paris το ονομάζει Συνάζυγον και το ορίζει ως μέρος του όρους Βέρμιον. Ζυγός ονομάζεται όλη η συνεχής οροσειρά από το Σινιάτσικο μέχρι το Μουρίκι και συνέχεια προς την Κλεισούρα και το Βίτσι. Πιθανόν, επειδή ο Rouqueville θεωρεί το Σινιάτσικο τμήμα του όρους Βέρμιον, το ονομάζει κατ’ αναλογία Συνάζυγον.

Ο Κεραμόπουλος για την ονομασία του βουνού γράφει ότι μπορεί να υιοθετηθεί, όπως παραδίνεται από το Χαρίσιο Μεγδάνη, και το όνομα Άσκιον, λόγω της έλλειψης δένδρων και της σχετικής σκιάς στο βουνό. Ο ίδιος όμως δέχεται ως πρώτο συνθετικό το σλαβικό Snek, γερμανικά Schnee (χιόνι), επειδή “αληθώς εκ πάντων των πέριξ ορέων μόνον τούτο κρατεί χιόνια και εν θέρει”. Με κάποια επιφύλαξη, θα μπορούσαμε να δεχτούμε την ερμηνεία από το snek+Άσκιον. Υπάρχει και η άποψη ότι η ονομασία προέρχεται από τη λέξη ασκός, γιατί το βουνό μοιάζει με φουσκωμένο ασκό, ο οποίος προμηθεύει με νερό τις γύρω περιοχές. Είναι το μόνο βουνό με τόσες πηγές νερού.

ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΕΙΚΟΝΟΣΤΑΣΙΑ ΕΞΩΚΛΗΣΙΑ

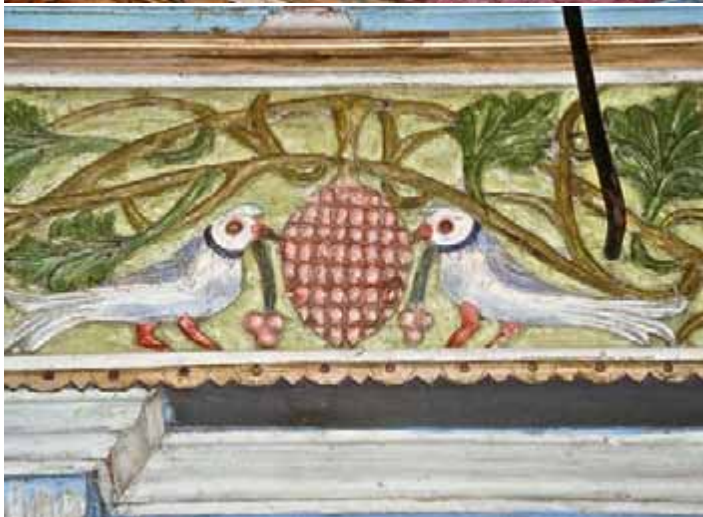
Το σχολείο.

Σημαντικές εκκλησίες
περιμετρικά της Πέλκας είναι
ο Άγιος Γεώργιος βόρεια,
η Αγία Τριάδα νότια,
οι Άγιοι Ανάργυροι δυτικά,
η Αγία Παρασκευή,
οι Ταξιάρχες και ο Αη Γιάννης ανατολικά.
Και οι τρεις αυτοί ναοί, ο ένας κοντά στον άλλο,
βρίσκονται στο Δοβαμίσι.

Ο οικισμός της Πέλκας οριοθετήθηκε με τη μαγική περιάροση και με τα ιερά δένδρα που φυτεύτηκαν. Στην οριοθέτηση αυτή του περιβάλλοντα χώρου βασικό ρόλο παίζουν τα ξωκλήσια και εικονοστάσια που δημιουργούν ένα περιφραστικό κύκλο και εμποδίζουν τη διέλευση των δαιμονικών πνευμάτων. Έτσι, ο τόπος καθαγιάζεται.

Τα εικονοστάσια είναι χτισμένα στις εισόδους του χωριού, γιατί θεωρούνται ως τα πιο ευάλωτα σημεία του κύκλου, επειδή είναι δίοδοι απ' όπου θα μπορούσαν να διέλθουν οι εχθρικές δυνάμεις που θα απειλούσαν τον οικισμό. Στις εισόδους του χωριού, στους κεντρικούς οδικούς άξονες προσανατολισμένοι προς τα κύρια σημεία του ορίζοντα βρίσκονται τα εικονοστάσια της Αγίας Παρασκευής και των Αγίων Αναργύρων. Εκεί όπου τέμνονται οι δύο κάθετοι οδικοί άξονες είναι χτισμένος ο σημαντικότερος ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου, ο οποίος χτίστηκε το 1909. Ο ναός κάηκε το 1931 και ξαναχτίστηκε από την αρχή. Στο νάρθηκα της εκκλησίας λειτουργούσε το δημοτικό σχολείο του χωριού. Το 1926 κατασκευάζεται το σχολείο του χωριού στη θέση που βρίσκεται σήμερα. Στο σημείο όπου χτίστηκε το σχολείο του χωριού υπήρχαν βελανιδιές αλλά και τα αλώνια του Τζορμπατζή και του Ντάλα. Το Δημοτικό Συμβούλιο, επί προεδρίας Δ. Τραπεζινού, προχώρησε στην απαλλοτρίωση του μέρους αυτού και έδωσε στους ιδιοκτήτες των αλωνιών άλλες περιοχές, κοντά στα μνήματα και στο Εικονοστάσι. Παράλληλα, μετέφερε τα μνήματα από τον αυλόγυρο της Εκκλησίας στη σημερινή θέση τους, εκεί όπου υπάρχει η εκκλησία της Αγίας Τριάδας.

Στην εκκλησία της "Κοίμησης της Θεοτόκου". Λεπτομέρειες από το τέμπλο της, το οποίο αποκαταστάθηκε με την επιμέλεια ειδικών συντηρητών το έτος 2010 (χορηγία Συλλόγου Πελεκανιωτών Θεσσαλονίκης "Μύριχος")

1926.
Χτίζεται το Δημοτικό Σχολείο
...η διαδρομή στο χρόνο...

Στη δεκαετία '30-'40.

